

A CAPORETTÓI ÁTTÖRÉS MAGYAR HŐSE, BERTALAN ÁRPÁD HADNAGY*

A XX. század őskatasztrófájának tartott Nagy Háború története bővelkedett kiemelkedő, az Osztrák–Magyar Monarchia tábornokai, tisztjei és katonái által a különböző hadszíntereken elkövetett fegyvertényekben.

Az 1917. október 24–25-én lezajlott caporettói áttörés során többen is végrehajtottak említésre méltó haditettet, azonban közülük csupán három tiszt kapta meg utólag a dunai birodalom legmagasabb és legrangosabb, harctéri érdemekért adományozható kitüntetését, a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjét.¹ Hármójuk közül egyedül Bertalan Árpád hadnagy született a történelmi Magyarország területén, aki mindössze 19 évesen vitte véghez példaértékű fegyvertényét, amelyre száz év távlatából méltán tekinthetünk büszkeséggel.

A caporettói áttörés jelentősége és lefolyása

1917-ben a Nagy Háború már negyedik éve zajlott. Az esztendő tavasza és nyara az összehangolt antanttámadások jegyében zajlott. A nyugati hadszíntéren indított brit és francia offenzívák csak kisebb sikereket hoztak, viszont jelentős veszteségeket okoztak a németeknek. A délnyugati fronton az olaszok lendültek támadásba, azonban a 10. isonzói csata (május 12. – június 6.), illetve az ortigari csata Dél-Tirolban (június 10–29.) sem járt számottevő eredménnyel. A központi hatalmak az orosz harctéren június végén megindult Kerenszkij-offenzívát, illetve a szaloniki fronton nyáron indított antant támadást is megállították, sőt a nyár folyamán ellentámadásba mentek át az orosz, ősszel pedig az olasz fronton.²

Az olasz történészek és a közvélemény nagy része csak „caporettói csodának,” a német, az osztrák és a magyar hadtörténeti irodalom csak flitsch-tolmeini (karfreiti) áttörésnek, vagy 12. isonzói csatának nevezi a központi hatalmak 1917 októberében az első világháború olasz frontján végrehajtott legnagyobb szabású győztes támadó hadműveletét.

Az Isonzó folyó mentén már 1915 júniusa óta folyt az öldöklő küzdelem a szinte folyamatosan támadó olasz és a sikeresen védekező osztrák–magyar csapatok között. Az olaszok 11 nagyobb csatában próbálták a Monarchia csapatainak védelmét áttörni és távolabbi célként Triesztet, illetve Laibachot elérni, áttörési kísérleteik azonban rendre kudarccal végződtek. A 11 csata során mindössze 350 km²-nyi területet hódítottak el a Monarchia katonáitól. A Tolmeintől északra eső frontszakaszt a védők mindvégig megtartották.³

* Ezúton szeretném megköszönni Gáll Gábornak a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségét.

¹ Bertalan Árpád hadnagy, Florian Freiherr Pasetti von Friedenburg ezredes, Josef Metzger altábornagy.

² *Galántai* 2001. 296–297. o.

³ *Balla* 2003. 226–240. o.

1917 őszére a délnyugati fronton közel két és fél éve küzdő osztrák–magyar csapatok igen meggyengültek, harci moráljuk hanyatlott. Egy újabb nagy erejű olasz támadás sikeres visszaverésére kevés reményük volt. Már a 11. isonzói csata (1917. augusztus 18. – szeptember 13.) során arra a meggyőződésre jutott Ausztria–Magyarország hadvezetése, hogy az Isonzónál és a Karszt-fennsíkron védekező Svetozar Boroević vezérezredes vezette hadseregcsoport helyzetét csak egy gyors, megelőző jellegű ellentámadással lehet megjavítani. Báró Arthur Arz von Straussenburg gyalogsági tábornok, a haderő vezérkari főnöke a támadás kiindulópontjaként a Flitsch és Tolmein között elterülő medencét szelme ki, az offenzíva végrehajtásához azonban német segítséget tartott szükségesnek.⁴

A Paul von Hindenburg tábornagy és az Erich Ludendorff gyalogsági tábornok irányította Német Legfelsőbb Hadvezetőség úgy döntött, hogy Otto von Below porosz gyalogsági tábornok vezetésével hét hegyi harcban tapasztalt hadosztályt bocsát szövetségese rendelkezésére, erős tüzérségi, aknavető, légelhárító, vadász- és bombázórepülő-alakulatokkal egyetemben.⁵

A hadművelet a „Waffentreue” (szövetséges hűség) fedőnevet kapta. A támadás terve 1917. szeptember 8-án nyerte el végső formáját, mely szerint az Otto von Below porosz gyalogsági tábornok irányította, újonnan felállított 14. német hadsereg (7 német és 8 osztrák–magyar hadosztály) csapatai mérik az olaszokra a döntő csapást.⁶ Az Isonzó folyó völgyében támadnak, gyorsan az olasz főerők hátába jutnak, majd kiérve az észak-olasz síkságra Cividale, Codroipo irányában törnek előre és az ellenséget a Tagliamento folyóig szorítják vissza. A Boroević-hadseregcsoport 2. és 1. Isonzó-hadseregének az a feladat jutott, hogy ezzel egyidejűleg kösse le az ellenséget, majd lépjen fel támadólag a Bainsizza- és a Karszt-fennsíkron. A hadművelet sikerének előfeltétele a meglepetés elérése volt, továbbá az, hogy a támadók egy-két nap alatt birtokba vegyék az Isonzó jobb partján húzódó, a Júliai-Alpok részét képező 1500–2200 méter magas hegyvonulatot.⁷

A központi hatalmak hadosztályainak felvonultatása az offenzívához szeptember 15-től egy hónapon keresztül tartott, amelyhez 2400 katonavonatot és 100 000 vasúti kocsit használtak fel. 1917. október 22-én estére a tüzérség és a gyalogság elérte a számára kijelölt állásokat. A katonák kimerültsége miatt az offenzíva időpontját végül két nappal későbbre halasztották.⁸

Az Isonzó-fronton 1917. október 24-én a Karintiában harcoló, báró Alexander Krobotin vezérezredes vezette osztrák–magyar 10. hadsereg balszárnyához kapcsolódva a 14. német hadsereg állt, támadási sávja a Rombon hegytömbtől a folyó középső szakaszán található Seló községig terjedt. Alárendeltségébe tartozott a Flitsch körül felvonult, Alfred Krauss gyalogsági tábornok vezette császári és királyi I. hadtest, melyben a Monarchia legjobb hadosztályai kaptak helyet: a 3. Edelweiss (havasi gyopár) hadosztály, a 22. lövészhadosztály, az 55. gyaloghadosztály, továbbá tartalékként a német vadászhadosztály. A 14. hadsereg maradék erői Tolmein körül és attól délre sorakoztak fel. Hermann von Stein német altábornagy csoportját (III. bajor hadtest) a vegyes nemzetiségi összetételű 50. osztrák–magyar, a 12. német gyaloghadosztály és az Alpesi Hadtest, valamint

⁴ ÖULK VI. 497. o.

⁵ Felberbauer 2007. 19., 21. o.

⁶ Rauchensteiner 2013. 815. o.

⁷ Szabó 1980. 116–117. o.

⁸ ÖULK VI. 502–504. o.

tartalékban a 117. német gyaloghadosztály alkotta. Albert von Berrer német altábornagy csoportjába (német LI. hadtest) a 26. és 200. német gyaloghadosztály; Karl Scotti osztrák–magyar altábornagy csoportjába (császári és királyi XV. hadtest) az 1. közös gyaloghadosztály, továbbá az 5. német gyaloghadosztály tartozott.

A Boroevič-hadseregcsoport két hadseregében összesen 15 első vonalban álló és hat tartalék hadosztály várta a jelet a támadásra. A Johann Henriquez gyalogsági tábornok vezette 2. Isonzó-hadseregben Ferdinand Kosak altábornagy csoportját a 60. és a kolozsvári 35. közös hadosztály, a Karl Lukas gyalogsági tábornok irányította XXIV. hadtestet a 24. és az 53. magyar népfelkelő hadosztály, az Alois Schönburg-Hartenstein herceg, lovassági tábornok vezette IV. hadtestet a 43. lövész- és a 20. honvéd hadosztály alkotta. Támadási sávja Selótól a Monte San Gabrieléig terjedt. A Wenzel Wurm tábornagy irányította 1. Isonzó-hadsereget a Rudolf Králicek gyalogsági tábornok vezette XVI. hadtest 58., 63. és pozsonyi 14. hadosztályai; a Georg Scharicz er altábornagy vezette temesvári VII. hadtest 44. lövész-, 17. és 48. gyaloghadosztályai; valamint a Maximilian Csicseric altábornagy vezényelte XXIII. hadtest budapesti 41. honvéd, valamint 10. és 12. gyaloghadosztályai képezték.⁹ E hadsereg a Monte San Gabrielétől az Adriáig vonult fel.

Velük két olasz hadsereg nézett farkasszemet. A Luigi Capello altábornagy (majd 1917. október 25-től Luca Montuori altábornagy) vezette 2. hadsereg Flitsch és Sagrado között vonult fel. A Flitsch és Tolmein közötti frontszakaszon voltak a leggyengébbek az olasz erők, ott mindössze a IV. hadtest sorakozott fel három hadosztállyal. Tolmeintől Sagradóig öt hadtest állt 15 hadosztállyal. A 2. hadsereg tartalékát három hadtest hat hadosztálya, valamint hét, Cividale, Palmanova körzetében szétszórta egyéb hadosztály alkotta. Az Emanuele Filiberto di Savoia, Aosta hercege irányította 3. olasz hadsereg csapattestei Sagradótól az Adriai-tengerig húzódó állásokat foglalták el. Alárendeltségébe három hadtest nyolc hadosztálya tartozott, tartalékát a XXV. hadtest két hadosztálya képezte.

Az erőviszonyokat tekintve 37 osztrák–magyar hadosztály állt szemben 41 olasszal, a 14. hadsereg szakaszán a központi hatalmak 15 hadosztályával szemben viszont csak nyolc olasz sorakozott fel, az áttörési szakaszon pedig 8:3 volt az arány.¹⁰ A 14. hadsereg frontszakaszán a tüzérség is közel kétszeres fölényben volt az olasszal szemben, 1678 löveggel és 240 aknavetővel rendelkezett, amelyből 460 nehézlöveg és 216 aknavető a német alakulatokat támogatta.¹¹

A központi hatalmak támadása 1917. október 24-én hajnali két órakor négy és fél óráig gázlövessel kezdődött, amely váratlanul érte az olaszokat, mivel gázmaszkjaik alig voltak és azok sem védtek hatásosan a lövedékekből kiszabaduló többféle mérges gáz ellen. Hat óra 30 perckor megkezdődött a hatalmas erejű tüzérségi előkészítés, amelybe hét órától az aknavetők is bekapcsolódtak. Tolmeinnél reggel nyolc, Flitschnél kilenc órakor lendült támadásba a 14. hadsereg gyalogsága. Az első vonalban mozgékony tisztii őrzőerők, rohamcsapatok támadtak, azokat géppuskákkal és hegyi tüzérséggel ellátott osztagok követték. Az Isonzó völgyében előrehaladva három óra alatt leküzdötték a IV. olasz hadtest alakulatainak ellenállását és áttörték első két állását, aznap estére a 12. német had-

⁹ ÖULK VI. 522–524. o.

¹⁰ Hajdu – Pollmann 2014. 268–269. o.

¹¹ Felberbauer 2007. 23. o.

osztály egységei elfoglalták az olasz frontvonal mögött 14 kilométerre fekvő Caporetto (németül Karfreit) városát, a Krauss-hadtest egységei Sagát, az olasz arcvonalat összességében 32 km szélességben és hat kilométer mélységben szakították át,¹² 18 000 hadifogyót és száz ágyút zsákmányoltak.¹³

Október 25-én a központi hatalmak csapatai az Isonzo jobb partján húzódó Kolovrat-hegygerincen lévő kulcsfontosságú állásokat is elfoglalták, illetve elszigetelték azok védőit. Azon a napon az olasz arcvonal összeomlott, elkezdődött a 2. olasz hadsereg felbomlása, amely másnapra általánossá vált. Egyidejűleg a 2. (majd a következő naptól az 1.) Isonzó-hadsereg is csatlakozott az offenzívához, így a fronton harcoló összes osztrák–magyar csapattest támadásba lendült.¹⁴ Október 27-én, az offenzíva 4. napján az Isonzó alsó szakaszán védekező 3. olasz hadsereg helyzete is tarthatatlanná vált, ezért Luigi Cadorna olasz vezérkari főnök elrendelte a 2. és 3. olasz hadsereg visszavonását a Tagliamento, majd a Piave folyóig. E napon a szövetségesek 40 kilométert előretörve birtokba vették az észak-olasz síkság kapuját képező Cividale városát, amellyel szabaddá vált az út a Tagliamento irányába. Október 24–27. között az olaszok 60 000 hadifogyót, 500 löveget és 26 repülőgépet veszítettek.¹⁵

A váratlan összeomlás magával rántotta a Dél-Tiroltól az Adriáig húzódó egész olasz frontot, a Karni-Alpokban harcoló, Giulio Tassoni altábornagy irányította XII. hadtest (más néven Carni-csoport) és a Dolomitokban küzdő, Mario Nicolis di Robilant altábornagy vezette 4. olasz hadsereg is visszavonulásra kényszerült.

Október 27-től az áttörés hatása a karintiai arcvonalon is érezhetővé vált. A Krobotin vezérezredek vezette 10. osztrák–magyar hadsereg is támadásba lendült, október 31-én elérte a Tagliamento felső folyását Tolmezzónál, megteremtve az összekötést a 14. hadsereg Krauss-hadtestével. Krobotin hadosztályai november 8-ig a Piave felső folyásáig törtek előre.¹⁶

Október 28-án a német csapatok elfoglalták Udinét. A 2. olasz hadsereg a teljes felbomlás képét mutatta. A legyőzöttnek hitt ellenségtől elszenvedett gyors vereség és a nagy veszteségek az olaszokat demoralizálták, felszerelésük és hadianyagkészletük egy részét felgyújtva és elpusztítva, rendezetlenül özönlöttek vissza a Tagliamento irányába, de még így is számos érintetlenül maradt fegyverrel, hadianyaggal, élelmiszerral teli rakár került a győztesek kezére.

Az osztrák–magyar és német alakulatoknak sikerült kijutniuk a hadműveleti mélységbe, de a sikert tartalékok hiányában továbbfejleszteni, illetve az üldözés ütemét fokozni már nem tudták. A hadvezetés eredetileg csak a Tagliamentóig tartó hadműveletekre készült fel. A minden várakozást felülmúló eredményt gyorsan mozgó alakulatok (gépkocsikon szállított gyalogság, kerékpáros zászlóaljok, továbbá lovas csapatok), valamint elegendő átkelő eszköz hiányában nem tudták kellően kihasználni. A lőszer és a hadianyag pótlása, a tüzéség, a tartalékok és a hadtáp előrevonása az utak rossz állapota, továbbá a visszavonuló olaszok által szétrombolt vasútvonalak és hidak miatt nem történt meg időben. A felső vezetés a harctéri helyzet gyors változásait csak későn vette

¹² Doromby – Reé 1936. 271–273. o.

¹³ Wagner 1981. 280. o.

¹⁴ Rauchensteiner 2013. 819. o.

¹⁵ ÖULK VI. 558. o.

¹⁶ Doromby – Reé 1936. 275–276. o.

figyelembe, elveszítette kapcsolatát a csapatokkal (annak ellenére, hogy a 14. hadsereg parancsnoksága október 29-étől már Civalaléből irányította hadosztályait.)¹⁷

A központi hatalmak győzelme még nagyobb mérvű lehetett volna, ha a 3. olasz hadsereg útját a délnyugati irányban támadó 14. hadsereg el tudta volna vágni a Tagliamento elérése előtt és sikerült volna annak bekerítése. Ehelyett a 14. hadsereg beleütközött a nyugat felé előretörő 2. Isonzó-hadsereg jobbszárnyába, és az alakulatok összekeveredtek, néhol a gazdag zsákmány felélésébe kezdtek. Az idővesztésüket kihasználva a 3. olasz hadsereg viszonylagos rendben vissza tudott vonulni a Tagliamento mögé, de a keleti parton rekedt 60 000 katonája így is a német és osztrák–magyar csapatok fogságába esett. A folyó túlpartjára a 2. olasz hadseregnek csupán töredékei jutottak át.¹⁸

A délnyugati front parancsnoksága október 29-én elhatározta, hogy az offenzívát nem állítja le és az üldözést a Tagliamentón túl is folytatja. Ebbe a német hadvezetőség is beleegyezett, eredetileg ugyanis a német hadosztályokat csupán a folyó eléréséig bocsátották a császári és királyi Hadsereg-főparancsnokság rendelkezésére, majd terv szerint kivonták volna azokat.

Az esőzésektől jócskán megáradt Tagliamento komoly természetes akadályt jelentett, mivel hídjait a visszavonulók felrobbantották és ott az olasz védelem is kissé megerősödött. A keleti parton felzárkózott szövetségeseik már október 31-én megpróbálkoztak az átkeléssel. Az 55. közös gyaloghadosztály elsőként jutott át november 2-án a folyón Corninónál.¹⁹ A 14. hadsereg többi sereg- és csapatteste csak november 4-én tudott átkelni a folyón Cornino és Pinzano átkelőhelyeken, a Boroevic-hadseregcsoport erői pedig csak a rá következő napon a Codroipo és Latisana mellett található hidakon.

A késedelem lehetőséget biztosított az olasz hadvezetésnek, hogy megmaradt csapattesteit november 4-től kezdődően a Piave folyó mögé rendezetten vonja vissza. November tizedikére a 14. hadsereg és az Isonzó-hadseregek is felfejlődtek a Piave mentén. A folyó mögött megszilárdult az olasz védelem. Október 28-án az antant olasz kérésre Marie Émile Fayolle francia altábornagy vezetésével hat francia és öt brit hadosztályt irányított át a nyugati hadszíntérről a Piavéhoz.²⁰

A központi hatalmak megkísérelték a piavei olasz védelem felgöngyölítését. November 10-én a Franz Conrad von Hötzendorf tábornagy irányította hadseregcsoport (osztrák–magyar 10. és 11. hadsereg) Dél-Tirolban a Hétközség-fennsíkron indított támadást a szembenálló Conte Guglielmo Pecori Giraldi altábornagy vezette 1. olasz hadsereg erői ellen, melynek eredményeként Asiago és Primolano helységeket elfoglalták, de a támadás néhány nap alatt kifulladt.

A Boroevic-hadseregcsoport csapatai november 10. és 16. között több ponton átkeltek a Piave középső és alsó szakaszán, de az olaszok visszaverték a támadást. Az 1. Isonzó-hadsereg XXIII. hadtestébe tartozó budapesti 41. honvéd hadosztály ezredei november 20-ig a folyó deltájában Piave Vecchiáig nyomultak előre.²¹ A 14. német hadsereg Krauss-hadteste a Piave és a Brenta folyók között elterülő, 1776 méter magas Monte Grappa hegytömböt és a 870 méter magas Monte Tombát ostromolta november 14-től 21-ig, több

¹⁷ ÖULK VI. 573., 579. o.

¹⁸ Szabó 1980. 122. o.

¹⁹ Doromboy – Reé 1936. 276. o.

²⁰ Rauchensteiner 2013. 823. o.

²¹ ÖULK VI. 668. o.

magaslatot elfoglalt a Piave völgyében, azonban az erős olasz, valamint a november végétől az arcvonalnak ezen a részén bevetett két brit és két francia hadtest ellenállása miatt visszavonulásra kényszerült. A harcok a hegyi frontszakaszon csak december végén ültek el. Az antant hadosztályok segítségével az olasz hadvezetésnek sikerült stabilizálnia a frontot. A központi hatalmak csapatai december 3-án a Piave keleti partján téli védelemre rendezkedtek be.²²

A 14. német hadsereg német csapatait december második felében a nyugati frontra szállították át. Az 1917. október 24-i állapothoz képest 240 kilométerrel megrövidült arcvonal tartására a dunai birodalom erői elegendőnek bizonyultak.

A győztes osztrák–magyar valamint német csapatok nagy mennyiségű fegyver, lőszer, élelmiszer, rengeteg hadifogoly és nagy kiterjedésű észak-olaszországi területek birtokába jutottak. Mindkét részről magas volt az áldozatok száma. 1917. október 24. és november 10. között az olasz veszteség 10 000 halott, 30 000 sebesült, 293 000 hadifogoly, 73 000 ló volt, 3152 löveg, 1732 aknavető, 300 000 puska, 3000 géppuska, 2000 géppisztoly, 1600 gépkocsi, 22 repülőter került a szövetségesek kezére. Az a tény, hogy az olasz haderő most először szorult defenzívába, továbbá a Monarchia alakulatainál magasabb harcértékűnek tekintett német csapatok jelenléte az ellenség soraiban, szintén demoralizálta az olasz hadsereget. Ezt jól mutatta, hogy mintegy 350 000 csapattestétől elszakadt, rendetlenül menekülő és útközben fosztogató katonaszökevényt messze a hátszágban fogdostak össze. Az olasz haderő közel 700 000 katonája esett ki a harcokból, számuk november 20-ig a betegekkel további 100 000 fővel nőtt. Az osztrák–magyar és német veszteségek összesen 70 000 főre rúgtak,²³ ebből a Monarchia 30 000 halottat és sebesültet veszített a Piave eléréséig. A Monarchia csapatai két hónapig a zsákmányolt gazdag készletekből éltek. A megszállt észak-olasz területeken osztrák–magyar katonai közigazgatást vezettek be.

Az olasz hadsereg rendkívül súlyos vereséget szenvedett, de megmenekült a teljes megsemmisüléstől, majd antant szövetségesei segítségével sikerült talpra állnia. Számottevő ellenfél maradt és továbbra is lekötötte Ausztria–Magyarország haderejének nagyobbik részét.

A caporettoi áttörés az első világháború legsikeresebb áttörési hadműveletei közé tartozott, a központi hatalmak stratégiai helyzetében lényeges javulást hozott. Az első világháborús hadászatot a mozgóháború elemeivel gazdagította, a hegyi terepen végrehajtott frontáttörés egyik iskolapéldájává vált. Az új (elsősorban a nyugati harctéren a németek által alkalmazott) támadó harcászat eredményességét gyakorlatban is bizonyította, melynek pillérei a mindegyik osztrák–magyar gyaloghadosztálynál 1917 nyara óta létező, válogatott legénységből álló rohamászlóaljok voltak. Ezek az egységek a saját tüzérségi előkészítés után azonnal végrehajtott támadásuk során behatoltak az ellenség védelmének mélységébe, semlegesítették annak tüzérségét is. A géppuskákkal és aknavetőkkel előretörő gyalogság rohamát a Monarchia tüzérsége előrehelyezett és pontosan vezetett tüzérvél támogatta, annak fedezete alatt kezdhette meg az olasz védelem áttörését, illetve felgöngyölítését.

²² *Rauchensteiner* 2013. 824. o.

²³ ÖULK VI. 712–713. o.

Az offenzíva sikere több tényezőnek volt köszönhető. A központi hatalmak hadvezérei – elsősorban Alfred Krauss gyalogsági tábornok – új, a korábban alkalmazottól eltérő harceljárást dolgoztak ki, tudniillik az ellenség védelmét nagy erejű lökéssel a völgyekben törték át, majd lendületesen előretörve és annak hátába kerülve, megfosztották a manőverezés lehetőségétől, a térséget uraló magaslatokon található olasz állásokat, támpontokat elszigetelték. A hadművelet főirányát szerencsésen választották meg, ugyanakkor a főcsapás irányát jól álcázták az olaszok előtt, kiválóan megszervezték a tüzéség és a gyalogság együttműködését. Az olasz hadvezetés – főleg Capello altábornagy, a 2. hadsereg parancsnoka – egy sor vezetési hibát követett el (például a rendelkezésre álló tartalékokat szétforgácsoltan alkalmazta, a csapatok együttműködésének megszervezésére, a közöttük lévő összeköttetés fenntartására nem fordított kellő figyelmet). A győzelem kiaknázásához a világháború több frontján már hegyi harcokban kipróbált és érdemeket szerzett német alakulatok és parancsnokaik tapasztalata, valamint azok technikai fölénye döntően hozzájárult. Az osztrák–magyar csapatok is kiváló teljesítményt nyújtottak, annak ellenére, hogy kisebb létszámmal, szerényebb felszereléssel és ellátmánnyal, kevesebb löveggel és lőszerrel bírtak, mint német harcostársaik.

A Mária Terézia Katonai Rend és az első világháborús adományozások

Az 1757. június 18-án, a kolini csata (a hétéves háború során Mária Terézia hadseregének a poroszok felett aratott első jelentős győzelme) napján alapított Mária Terézia Katonai Rend a Habsburg-birodalom legmagasabb, egyben Európa egyik legrégebbi, legrangosabb katonai érdemrendje volt, amely az első világháború idején már tekintélyes múltra tekinthetett vissza. Az 1765-től háromfokozatú (nagy-, parancsnoki és lovagkereszt) Rend olyan tisztek elismerésére szolgált, akik külön parancs kiadása vagy annak bevárása nélkül, önálló helyzetfelismerés alapján hajtottak végre bátor haditettet, amely a csapatot vagy sereget szemponyjából is döntőnek bizonyult, s egyúttal kedvezően befolyásolta a hadieseményeket.

Az érdemrendért folyamodóknak fegyvertényüket szemtanúk hiteles leírásával kellett bizonyítani, majd ezután a rendlovagokból álló testület, a káptalan mérlegelt és javaslatot tett a kérelmező felvételéről, azonban a döntést véglegesen a Rend nagymestere – a mindenkori uralkodó – hagyta jóvá. A nem nemesi származású rendlovagok nemesiséget, bárói rangot igényelhettek, egy részük pedig nyugellátási kiegészítést is kapott. A Rend működtetéséért tisztviselők feleltek: a kancellár, a kincstárnok és a jegyzők. 1878-tól I. Ferenc József az alapszabályokat módosítva a két felsőbb fokozat odaítélésének feltételét már beosztáshoz, és ezáltal tulajdonképpen ranghoz is kötötte. Eszerint a nagykeresztet csak hadsereg-főparancsnok vagy hadsereg-parancsnok, illetve hajóhadparancsnok, középkeresztet hadtest- vagy hadosztályparancsnok, hadsereg vezérkari főnök stb. kaphatott.

Az Osztrák–Magyar Monarchia szétesése megpecsételte a rendjel sorsát is. A Mária Terézia Rend utolsó nagymestere, I. (magyar királyként IV.) Károly, 1919. március 23-án Eckartsauban kelt levelében arra az időtartamra, míg a nagymesteri méltóságot nem gyakorolhatja, a kancellárt, gróf Franz Conrad von Hötzendorf tábornagyot bízta meg a Rend ügyeinek továbbvitelével. Bár az Osztrák Köztársaságban a Mária Terézia Katonai Rendet 1919. április 3-án törvény által megszüntették, a szervezet, így a káptalan is

(a volt uralkodó-nagymester 1922-ben bekövetkezett halála ellenére) még további 13 éven át működött. Ennyi idő kellett még ugyanis a több mint ezer első világháborús kitüntési kérelem elbírálására, és az arra érdemeseknek a rendi keresztnek odaítélésére. Mivel Conrad kancellár 1925. augusztus 25-én elhunyt, a rendlovagok Viktor Dankl vezérezredes, a parancsnoki kereszt birtokosát választották meg a kancellári tisztség betöltésére. Az első világháborús haditettek elbírálásának befejeztével az ausztriai káptalan tevékenysége 1931. október 3-án véget ért.²⁴

(A jelöltek megválogatását és az elbírálás szigorúságát bizonyítja, hogy 1757–1931 között csupán mintegy 1240 adományozás történt. A kitüntetettek közel egyharmada volt magyar honos.)²⁵

1931. október 15-én Horthy Miklós kormányzó bejelentette, hogy a Mária Terézia Rend magyar rendként és alapítványként való további fenntartása Magyarországon biztosítva van (hivatkozva arra a magyar kutatásra, amely szerint Mária Terézia a rendet magyar királynőként alapította és annak fenntartása a jogutód, a Magyar Királyság egyedüli joga), majd megindult a magyar rendi szervezet kialakítása. A kancellári tisztséget Habsburg József tábornagy parancsnoki keresztet vitézre bízta a kormányzó, aki azt 1931-től 1944-ig töltötte be. Helyettese 1945-ig Szurmay Sándor gyalogsági tábornok volt, aki 1931–1938 között az ügyvezető tisztséget is viselte. 1938. november 4-től a kormányzó gyakorolta a Rend nagymesterének teendőit.

A Rend káptalanja összesen két alkalommal ült össze a második világháború idején, (1942. május 27., valamint 1943. november 25.) és egyetlen jelölt, vitéz Oszlányi Kornél vezérnagy kapta meg a Rend lovagkeresztjét. A Rend működését 1945. június 20-án az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete szüntette meg Magyarországon.²⁶

A Mária Terézia Katonai Rend káptalanja a Nagy Háború során összesen 15 alkalommal ült össze, 1914. augusztus 27. és 1918. október 2. között (171–185. promóció). A rendi káptalan által javasolt és a Rend nagymestere által megerősített adományozások megoszlása a következő volt: öt parancsnoki kereszt és 37 lovagkereszt. A Rend nagymestere által káptalani döntés nélkül a Rendbe felvett belföldi illetőségű tisztek közül négy fő nagykeresztet, három parancsnoki keresztet, a külföldiek közül hét fő nagykeresztet, egy parancsnoki keresztet kapott.

A világháború utáni időszakban összesen tíz alkalommal ülésezett a Rend káptalanja, 1921. március 7. és 1931. október 3. között (186–195. promóció). A rendi káptalan által javasolt és a Rend nagymestere által megerősített adományozások az alábbi módon osztottak meg: egy parancsnoki kereszt és 73 lovagkereszt. Értelemszerűen, káptalani döntés nélküli adományozás ebben az időszakban már nem történt. 1914 és 1931 között a káptalan összesen 1072 kérelmet bírált el, azok közül 32 magyar tiszttel kapta meg a Rend valamilyen fokozatát.²⁷

²⁴ *Makai – Sallay* 2005. 1051–1055. o.

²⁵ *Makai – Héri* 2002. 24. o.

²⁶ *Makai – Sallay* 2005. 1055–1113. o.

²⁷ *Hofmann – Hubka* 1943. 376–379. o. A 180. promóciót 1917. augusztus 17-én, valamint a 184. promóciót 1918. augusztus 17-én I. (IV.) Károly születésnapján Reichenauban, ünnepélyes keretek között tartották meg. 1917 augusztusában 24, 1918 augusztusában pedig 12 új rendtag felvételéről döntöttek. Vö. *Felszeghy* 1944. 269. o.

Bertalan Árpád katonai pályafutása

Bertalan Árpád a Királyhidán élő Bertalan Mór császári és királyi katonai építészeti főműmester és hivatalnok, valamint Behner Teréz fiaként, 1898. október 20-án született Pozsonyban. Királyhidán volt honilletékes. Magyarul és németül tökéletesen beszélt, a horvátot törte. A budapesti császári és királyi gyalogsági hadapródiskolát jó eredménnyel végezte el, azonban nem tett érettségi vizsgát. 1916. augusztus 18-tól hadapród-tiszt-helyettesként, 1916. szeptember 1-től pedig zászlósként szolgált a császári és királyi bosznia-hercegovinai 3. tábori vadászszázalójban. 1916. október 22-től az olasz, majd 1918 júliusától 1918. november 10-ig, a háború végéig, az albán fronton harcolt. 1917. május 1-jén hadnaggyá lépett elő és alakulata rohamszakaszának parancsnoka lett.²⁸

Az olasz fronton 1917. június 25-én egy rohamjárőr vállalkozás során betört az ellenséges állásokba. A caporettói áttörés során 1917. október 24-én a Cemponi-gerincen, majd október 25-én Pušnónál kitűnt személyes példamutatásával. Október 30-án előőrs parancsnokként a Morteglianóban folyó utcai harcokban megsebesült, azonban nem hagyta el alakulatát és posztját. Háromheti gyógykezelés után ismét régi beosztásában harcolt.

1918. január 1. és február 26. között Col della Berettánál vett részt a harcokban, majd 1918. augusztus 22-én az első hullám előtt vezetett támadásával a 912. számú magaslat meredek emelkedőjét megmászva kivetette az olaszokat állásukból és 14 főt ejtett foglyul, továbbá egy géppuskát zsákmányolt. Részt vett a 941. számú magaslat elfoglalásában is.²⁹

A Nagy Háború idején több magas és rangos kitüntetéssel is elismerték bátorságát és helytállását.

Az olasz fronton a Santa Lucia hídfőben, Ciginjtől délre 1917. június 15-én rohamjárőre élén végrehajtott vállalkozása során behatolt az ellenséges állásba, és azt elragadta olasz védőitől. Ezért a tettéért 1917. augusztus 13-án³⁰ a Bronz Katonai Érdemérem hadiszalagon kitüntetést kapta.³¹

A caporettói áttörésben való rendkívül sikeres részvételéért kapta a Tiszti Arany Vitézségi Érmert.³² A kitüntetés előterjesztésében szereplő indoklás szerint, 1917. október 24-én Bertalan rohamjárőr parancsnokként zászlóalja minden vállalkozásában részt vett. Különösen kitüntette magát személyes bátorsága és rendíthetlensége révén az október 24-én a Cemponi gerincen folyt csata alatt, majd Pušno településnél. 1917. október 30-án mint járőrparancsnok az elsők között nyomult be Mortegliano helységbe, ahol heves harcok közepette géppuskákat zsákmányolt és olasz katonákat ejtett foglyul. Annak ellenére, hogy egy puskalövéstől megsebesült, nem hagyta el a helyét. Többek között az ő bátor magatartásának köszönhető, hogy a Morteglianóért folyó küzdelem az osztrák–magyar 7. hegyi dandár javára billent.³³

²⁸ Hadtörténelmi Levéltár (HL) Anyakönyvi lapok (AKVI) 2860/1898. Az osztrák–magyar rohamalakulatok feladatai közé tartozott, hogy utat nyissanak a támadó gyalogság előtt az ellenséges akadályrendszeren, betörjenek az ellenfél lövészárkaiba és felgöngyölítsék azokat, továbbá járőrözéssel, váratlan rajtaütésekkel állandóan nyugtalanítsák az ellenséget és foglyokat ejtsenek.

²⁹ *Reszei* 2013. 245. o.

³⁰ Verordnungsblatt für das k.u.k. Heer. Personalangelegenheiten. Nr. 150. 1917. August 13. 5490. o.

³¹ HL Kitüntetési javaslat, 32.434.

³² Verordnungsblatt für das k.u.k. Heer. Personalangelegenheiten. Nr. 4. 1918. Jänner 07. 128. o.

³³ HL Kitüntetési javaslat, 32.434.

1918. május 31-én az Ezüst Katonai Érdemérem hadiszalagon kardokkal kitüntetését kapta,³⁴ amiért az 1918. esztendő első két hónapjában a Col della Berettán folytatott sikeres állásharcot az olaszokkal.³⁵

Az olasz fronton 1918. augusztus 22-én rohamszakasz parancsnokként sikeres vállalkozást hajtott végre Mali Tomorices (912-es magaslat) ellen, amelynek során betört az ellenséges állásba, 14 olasz katonát ejtett foglyul és egy géppuskát zsákmányolt.³⁶ Tettéért a Katonai Érdemkereszt III. osztálya hadidíszítménnyel és kardokkal kitüntetésre terjesztették fel, azonban a kitüntetés a háború végéig már nem kapta meg. Csak jóval később, 1930. szeptember 15-én engedélyezték számára a Katonai Érdemkereszt III. osztálya hadidíszítménnyel és kardokkal a Magyar Koronás Bronzérem szalagján, kisebbített másának viselését.

Az említetteken kívül az első világháború idején még a Károly Csapatkereszttel (melyet legalább 12 hetes frontszolgálatért adományoztak) is kitüntették.

Bertalan Árpád az első világháború után először 1918 novemberében, majd 1919. augusztus 19-én a csendőrség állományába történő felvételét kérte a magyar hadügyminisztertől, de kérése nem talált meghallgatásra.³⁷

1920. március 1-jétől a győri magyar királyi 4. honvéd gyalogezredben szolgált. 1922. augusztus 15-én vitézzé avatták. 1922. szeptember 1-jén főhadnaggyá, majd 1927. november 1-jén századossá léptették elő alakulatánál.³⁸ 1927 februárjában Győről a komáromi árkászszázadhoz vezényelték. 1935 tavaszán Magyaróvra helyezték át, ahol május 1-jén átvette az árkászszázad parancsnokságát.³⁹

Az 1930-as években több darabban is gyarapodott kitüntetései sora. 1930. február 3-án megkapta a Magyar Háborús Emlékérem kardokkal és sisakkal, a piros-fehér-zöld színű hadiérem szalagján kitüntetését. 1936. január 21-től viselhette a Sebesültek Érmét egy sávval, az első világháborúban elszenvedett sebesüléseért, majd 1936. augusztus 18-tól – a 20 év tényleges szolgálat után adományozott – Tiszti Szolgálati Jel III. osztályát. 1936. november 4-én az Osztrák Háborús Emlékérem a kardokkal kitüntetéssel gazdagodott.

Vitéz Bertalan Árpád századost 1938. szeptember 11-én a Szombathelyen formálódó ejtőernyős kísérleti keret parancsnokává nevezték ki. Személyesen válogatta ki a mintegy 30 főt, akikkel megkezdődött a magyar katonai ejtőernyőzés alapjainak lerakása. Bertalan századost a szombathelyi magyar királyi 5. honvéd gyalogezredtől 1939. január 23-án áthelyezték a magyar királyi 4. honvéd gyalogezred alárendeltségében szerveződő ejtőernyős századhoz Várpalotára, ahol ejtőernyős századparancsnokká nevezték ki. Századával 1939. október 1-jén Pápára, az ottani volt huszárlaktanyába helyezték át.

1939. november 1-jén őrnaggyá léptették elő. Bertalan őrnagy vezetésével százada 1940 augusztusára zászlóalj erejűre növekedett. Bertalan 1941 januárja és március vége között törzstiszti tanfolyamot végzett Budapesten. Befolyását latba vetve elérte, hogy a Jugoszlávia elleni magyar támadásban az ejtőernyős alakulatot is bevessék. Javaslatára

³⁴ Verordnungsblatt für das k.u.k. Heer. Personalangelegenheiten. Nr. 102. 1918. Juni 10. 4970. o.

³⁵ HL Kitüntetési javaslat, 32.434.

³⁶ HL Kitüntetési javaslat, 36.229.

³⁷ HL AKVI 2860/1898.

³⁸ *Reszei* 2013. 95. o.

³⁹ *Gáll* 2013. 22. o.

a Bácskában található Szenttamásnál, a Ferenc-csatornán átívelő hidat kellett elfoglalniuk. 1941. április 12-én délután 5 órakor Veszprémben a bevetésre induló E-101 jelzésű Savoia-Marchetti SM-75 típusú gép felszállás közben, mintegy 50 méter magasságból lezuhant, kigyulladt és a fedélzetén lévő ejtőernyősökkel együtt megsemmisült. Bertalan őrnagy is a lezuhanó vezérgépből halt hősi halált, a gép 4 fős személyzetével és 15 ejtőernyőssel együtt. Csupán nyolcan éltek túl a katasztrófát. Vitéz Bertalan Árpád temetésére 1941. április 16-án a budapesti Farkasréti temető hetes parcellájában került sor, a főváros által adományozott sírba. A temetésen Horthy Miklós kormányzó is megjelent. 1941. június 16-án posztumusz a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjével, hadidíszítménnyel és kardokkal tüntették ki,⁴⁰ majd 1943. augusztus 1-jével alezredessé nevezték ki. Emléke előtt tisztelegve zászlóalja 1941. május 9-től a „Magyar Királyi vitéz Bertalan Árpád I. Honvéd Ejtőernyős Zászlóalj” elnevezést viselte.⁴¹

A 3. bosznia-hercegovinai tábori vadászzászlóalj harcai a caporettói áttörés első napján

A caporettói áttörést végrehajtó 14. német hadsereg alárendeltségébe tartozott a Karl Scotti altábornagy⁴² vezette osztrák–magyar XV. hadtest, amelybe a császári és királyi 1. gyaloghadosztály, valamint az 5. német gyaloghadosztály csapattestei tartoztak.

A Josef Metzger altábornagy⁴³ irányította 1. közös gyaloghadosztály jobbszárnyán a Viktor Budiner ezredes vezette, túlnyomó többségében magyar alakulatokból álló, császári és királyi 7. hegyi dandár (amelyet a szatmárnémeti 5. közös gyalogezred II., a losonci 25. közös gyalogezred IV., a zágrábi 53. közös gyalogezred IV., az ungvári 66. gyalogezred II., a szabadkai 86. közös gyalogezred III. zászlóalja, valamint a császári és királyi 3. bosznia-hercegovinai tábori vadászzászlóalj alkotott) vett részt a támadásban. Előretörésének sávhatára északon a 672 méter magas Varda vrh – Pušno, délen a

⁴⁰ *Honvédségi Közlöny*, 1941. 27. sz. 1941. június 18. 381. o. Személyes ügyek.

⁴¹ *Reszei* 2013. 95., 177., 246–248. o. Az 1941. április 12-i eseményekkel és Bertalan őrnagy halálával kapcsolatban lásd HL Tanulmánygyűjtemény (Tgy.) 2904. Marosújvári Géza tartalékos zászlós visszaemlékezése a veszprémi ejtőernyős katasztrófával kapcsolatban.

Bertalan Árpád díszsírhelyét 1967-ben megszüntették, hamvait kihantolták és a Farkasréti temető új 15. parcella 3. sor 36. sírhelyére helyezték át. Volt katonái 1985-ben méltó síremléket állítottak egykori parancsnokuknak, majd 1989-ben az 1941. április 12-én elhunyt bajtársaiknak is. A magyar katonai ejtőernyőzés megalkotójának földi maradványait a Honvédelmi Minisztérium Társadalmi Kapcsolatok és Hábórusi Kezleti Főosztály kezdeményezésére, 2013. április 12-én a Fiumei úti Nemzeti Sírkert 52. parcellájában katonai tiszteladással temették újra. Vö. *Gáll* 2013. 23. o.

⁴² Életrajzát lásd *Balla* 2010. 289–290. o.

⁴³ Josef Metzger (1870. január 19. Brzezany, Galícia – 1921. július 28. Ollersbach, Ausztria) altábornagy apja császári és királyi vezérőrnagy volt, 1885–88 között a bécsi hadiiskola katonai akadémiát, majd 1891–93 között a bécsi Hadiiskolát végezte. Mivel Galiciából származott, ezért a német mellett tökéletesen beszélt lengyelül, franciául folyékonyan, oroszul pedig jól. 1888. augusztus 18-án hadnagy a császári és királyi 3. gyalogezredben, Klosterbruckban. 1893-tól a Hadiiskola elvégzése után különböző vezérkari beosztásokban szolgált, amelyet csak 1901–1903 között, valamint 1909-ben szakított meg csapatszolgálat. 1914. augusztus 1-jén az első világháború kitérőkor az osztrák–magyar Hadsereg-főparancsnokság hadművelési osztályának főnöke ezredesként, 1915. január 1-jén vezérőrnagy, 1916. május 1-jén pedig altábornagy. 1916. június 1-jén a császári és királyi haderő vezérkari főnökének helyettese és a Hadsereg-főparancsnokság hadművelési osztályának főnöke. 1917. április 1-jén az 1. közös gyaloghadosztály parancsnoka az olasz, majd 1918. júliustól a francia fronton. 1927. október 25-én elnyerte a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjét az 1. közös gyaloghadosztály kimagasló vezetéséért a caporettói áttörés során.

Jažne – Srednje vonal volt. A sávtól délre, az 1. közös gyaloghadosztály balszárnyán a Hellebronth Gusztáv ezredes által vezetett császári és királyi 22. hegyi dandár hajtott végre támadást.⁴⁴

A 7. hegyidandár Budiner ezredes által október 24-ére meghatározott feladata az volt, hogy a tolmeini hídfő déli részétől nyugati irányban elterülő hegyháton a Varda vrh déli erősségeit, továbbá a Jažnétól nyugatra eső csúcsot foglalja el, valamint göngyöltse fel a 781 méter magas Ostri kras magaslaton található olasz állásokat. Minimális célként, Kostanjevica irányában dél felé támadva, a 808 méter magas Globočak magaslatot kellett elérnie a nap végére, tekintet nélkül a harc közben elszenvedett veszteségekre.⁴⁵

A dandár alakulatai három csoportban hajtották végre a támadást. A tervek szerint a Weber Sándor alezredes vezette, a császári és királyi 5. gyalogezred II., és a 86. közös gyalogezred III. zászlóaljából álló csoportjának (mint első támadóhullámnak) feladata a Varda vrh és a Jažnétól délre található csúcs elleni támadás, majd az első olasz főállás elérése után a Cemponi gerinc, jobbszárnyával pedig a Varda vrh birtokba vétele volt déli 12 óráig. A Weber csoportnak azt követően az Avška irányába történő előrenyomulást, balszárnyának pedig a Dolina elleni támadást határozták meg. (Dolinát 12 órára sikerült elfoglalni.)⁴⁶ A csoport alakulatainak Avškánál el kellett foglalniuk az olasz állásokat, majd Weber egyik zászlóaljának a Globočak, a másiknak pedig a Srednje felé történő előretörés volt a megszabott feladata.

Az Otto Riedl Edler von Leuenstern őrnagy által vezetett császári és királyi 3. bosznia-hercegovinai tábori vadászzászlóalj az osztrák–magyar 53. gyalogezred IV. zászlóaljával együtt (mint a második támadóhullám) azt a feladatot kapta, hogy a tolmeini hídfőből, Santa Lucia és Tolmein között, a Cemponi gerincen a 631-es magaslatig törjön előre. Támadását a Weber-csoport előrenyomulásának megkezdése után fél órával kellett megkezdenie. Miután a tervek szerint Weber alezredes csoportja birtokba vette a gerincen található ellenséges állásokat, a 3. bosnyák vadászzászlóaljnak és az 53. közös gyalogezred IV. zászlóaljának a már elfoglalt első olasz állásban kellett gyülekeznie, és az Ostri kras elleni támadáshoz csoportosulnia, majd a császári és királyi 7. hegyi dandár parancsnokságának külön parancsára a második olasz védővonalat együttesen megtámadnia. Ostri kras elfoglalása után a csoportnak tovább kellett folytatnia előretörését, felgöngyöltíteni a Pušno környéki ellenséges állásokat, Srednje települést pedig birtokba vennie.

A Mihály őrnagy vezette csoportnak (a császári és királyi 66. gyalogezred II., és a 25. közös gyalogezred IV. zászlóalja) a Weber csoportot kellett követnie és annak előretörését támogatnia. Mihály előretörő oszlopának a Cemponi gerincen a 631-es magaslatnál további támadáshoz csoportosulva a 604. számú magaslatot kellett elfoglalnia, továbbá Riedl őrnagy csoportját támogatnia.

⁴⁴ HL Tgy. 950. Vitéz Császi József százados: A tolmeini áttörési csatában 1917. október 24-én a cs. és kir. 7. h. dd. kötelékében harcoló 86/1/2 III. zlj. csop. tart. működése.

⁴⁵ A 22. hegyi dandár a nap végére a Globočak és Selo között áttörte az olasz állásokat. Az 1. közös gyaloghadosztály aznap 4600 főt ejtett foglyul, 77 löveget és 32 aknavetőt zsákmányolt. Vö. *Doromby – Reé* 1936. 273. o.

⁴⁶ Kriegsarchiv Wien (KA), Militär Maria Theresien Orden (MMThO) Fasc. IV. B 346.

⁴⁶ HL Tgy. 950.

A támadási tervek szerint Srednje elfoglalása után Riedl őrnagy maradék erői Mihály őrnagy csoportjával egyesülnek, akinek három zászlóaljnyi erővel a Globočak magaslatot kellett elhódítania az olaszoktól.

Az offenzíva első napján mindegyik támadó csoport egy robbantó járőrt vitt magával, a Weber-csoport ezen felül két lángszórós járőrt, egyenként két lángszóróval. Támadás közben világítópisztolyból lőtt fehér rakétával jelezték a gyalogság előrenyomulás közben elért legelső vonalát.⁴⁷

1917. október 24-én az esős és ködös időben a 3. bosnyák vadászzászlóalj reggel 8 óra 30-kor beleütközött az első néhány előretolt olasz géppuskafészekbe. A Bertalan és Stelovsky hadnagyok által vezetett rohamjárőrök körbekerítették, majd kézigránátharcban felszámolták azokat.

Dél előtt 11 óra 30-ra az olasz főállást a 631-es magaslaton lévő kápolnától mindkét irányban két km szélességben elfoglalták a bosnyákok, akiknek két százada 30 tisztet és 2900 olasz katonát ejtett fogságba. Ez a hadított döntően kihatott a Varda vrh-nél folyó harcokra is.

A zászlóalj támadási sávjától északra előrenyomuló német csapatok még jóval hátrébb álltak, délre az 5/II. és 86/III. zászlóaljak félúton voltak és nehéz harcban álltak az olaszokkal a Cemponi gerincen. Riedl őrnagy türelmetlenül várt az előrejutásukban gátolt két lemaradt százada és az 53/IV. zászlóalj felzárkózására. Délután 14 órakor érkezett el hozzá a hír, miszerint az általa várt csapatokat az olasz zárótűz feltartóztatta. Világossá vált számára, hogy azok beérkezése a sötétség beállta előtt nem valószínű. Az olaszok zavarodottságát feltétlenül ki akarta használni, ezért gyors elhatározással (egyáltalán nem várva a dandár további támadási parancsára) utasította alakulatait az Ostri kras elleni rohamra. Ismét Bertalan hadnagy, valamint Mendel zászlós voltak, akik rohamjárőreikkel az alpinik (olasz hegyivadászok) rendezetlen visszavonulását megzavarták, valamint az olaszok ellenállási erejét gyengítették. Az Ostri kras magaslatot a bosnyákok bevették, egy olasz ellentámadást pedig csírájában elfojtottak. A támadó csoport egy része még tovább nyomult előre Pušno felé. Előrenyomulásuk közben egy 15 cm-es, élénken tüzelő olasz tüzéruget is elfoglaltak, 35 osztrák–magyar katona öt löveget és 20 tisztet, valamint 300 olasz katonát ejtett foglyul. A zászlóalj egy másik csoportja keleti irányból került meg Pušno települést, célja Srednje község elérése volt. A zászlóalj egységei előtt járó, egyenként 15 fős rohamjárőröket Bertalan hadnagy, Mendel és Kemény zászlós vezették a harcok során. Mindhárom alegységnek – melyek egymástól függetlenül törtek előre – az volt a feladata, hogy zűrzavart, kavargást és károkat okozzon az olaszoknak.

Bertalan hadnagy este 6 órára elfoglalt egy hat nehézlövegből álló tüzércsoportot, majd embereivel a második olasz vonal védőinek hátába került. Amikor a 3. bosnyák vadászzászlóalj alakulatai szemből megrohmozták az olasz állásokat, Bertalan utolsó kézigránátjai éppen az alpinik mögött robbantak. A sötétségben folytatott harc nagy sikert hozott a támadóknak, közel 1000 olasz katona tette le a fegyvert, Srednje település és az egész olasz második védővonal a támadók kezére került. A 7. hegyi dandár előretörő többi zászlóalja (az 53/IV. és a 66/II.) Pušno és Srednje települést teljesen birtokba vette. A dandár aznapra tervezett feladatát teljesítette.⁴⁸

⁴⁷ KA MMThO Fasc. IV B 346/12., 346/16., 346/17.

⁴⁸ Schachinger 1994. 209–212. o.

*Bertalan Árpád a Mária Terézia Katonai Rend
lovagkeresztjével jutalmazott haditette*

Bertalan Árpád hadnagy a 3. bosnyák vadászzászlóalj 3. százada 15 fős rohamjárőrének parancsnokaként vett részt a caporettói áttörés 1917. október 24-én lezajlott eseményeiben. Azt a feladatot kapta, hogy a zászlóalj többi rohamjárőrével együtt utat vágjon előrenyomuló alakulatának.

A harc első fázisában Bertalannak a parancs szerint az Ušniktól északra található szakadékon és a 631. számú magaslaton keresztül Ostri kras felé kellett előrenyomulnia és végcélként estére Srednje községet elérnie.⁴⁹

Az egymástól átlagosan két km távolságban húzódó olasz állásokról csak egy légi felvételek alapján összeállított rajz állt Bertalan hadnagy rendelkezésére.⁵⁰

1917. október 24-én reggel 8 óra 15-kor Otto Riedl őrnagy elsőként hagyta el a tolmeini hídfőben húzódó saját állásokat, Bertalan pedig rohamjárőrével szorosan Riedl nyomában haladt előre. Az Ušniknál található egyik háznál Riedl őrnagy állást foglalt, majd Bertalannak megparancsolta, hogy a Cemponi gerinctől északra található hídnál várja be a zászlóalj 1. századának Mendel zászlós vezette rohamjárőrét, valamint a zászlóalj rohamszakaszát, és várjon a további parancsra.

Bertalan járőre Ušniktól Mendel zászlós rohamjárőrével együtt az erdős és hegyes terepen lendületesen nyomult előre, majd az erdőn átérve beleütköztek két előretolt és jól álcázott olasz géppuskafészekbe, amelyekből tüzet nyitottak rájuk. Mendel zászlós balra, Bertalan pedig jobbra tért ki a golyózápor elől, majd kézigránátokkal végrehajtott összehangolt támadással az olasz géppuskákat elhallgattatták, a rajtaütést túlélő olasz legénységet pedig fogságba ejtették. A további előrenyomulás során Bertalan hadnagy akadálytalanul megközelítette a Cemponi gerinctől északra lévő hidat, ahol erős olasz gyalogsági és géppuskatűz fogadta. 15 fős rohamjárőrével délelőtt 10 óra 30-kor elérte az első olasz fő védelmi vonalat, amit többsoros, nagy kiterjedésű drótakadályrendszer védett. Bertalan gyors és merész elhatározással, járőre többi tagjával együtt átvágta a drótakadályt, majd egységéből elsőként betört az első olasz állás derékszögben előreugró szakaszába. Azután elkeseredett kézigránátharcban leküzdötte az olasz védők ellenállását, ártalmatlanná tette a beépített olasz géppuskaállásokat, amelyek oldalazó tüzükkal akadályozták a többi járőr előrejutását, a betörési ponttól déli irányban mintegy 300 lépés szélességű rést ütött az olasz védelmen. Az olaszok meglepése olyan jól sikerült, hogy a küzdelem során 10 olasz tisztet és 500 katonát ejtett fogságba, valamint 10 géppuskát és két aknavetőt, valamint egy fényszórót zsákmányolt. Mindeközben a zászlóalj 2. századának Kemény zászlós által irányított rohamjárőre utolérte Bertalanét, majd a zászlós alegysége az olasz állást északi irányban göngyöltette fel. Bertalan hadnagy sikeresen kivitelezett támadása által a császári és királyi 7. hegyi dandár első hullámának (5/II. és 86/III. zászlóalj) támadását jól előkészítette, amelynek következtében a 672. számú magaslatot és a Cemponi gerincet a 86. közös gyalogezred III. zászlóalja birtokba vette.

A harc második fázisában Bertalan hadnagy felfedezett egy szemközti hegyen felállított, hevesen tüzelő olasz űteget, amely a már az osztrák–magyar csapatok által elfog-

⁴⁹ KA MMThO Fasc. IV. B 346.

⁵⁰ Hofmann – Hubka 1943. 72–73. o.

lalt első olasz állást tartotta heves tűz alatt. Bertalan eldöntötte, hogy nem várja be zászlóalját, hanem nyolc katonájával (a többiek a foglyokat őrizték, vagy sebesülést szenvedtek) a leggyorsabb tempóban folytatja az előrenyomulást nyugati irányba. A heves olasz tüzérségi tűzben Vogrinski irányába fordult, majd Vogrinkitől 500 lépés távolságra megtámadott egy olasz tábori kórházat, amely mögött egy tisztáson olasz gyalogos század pihent tartalékban. Bertalan embereivel meglepetésszerű kézigránátos támadást indított az olaszok ellen, mire pánik tört ki közöttük, és kihasználva a kedvező helyzetet, mintegy 100 olasz katonát fogságba ejtett, a tábori kórházzal, három orvossal és az egészségügyi segédszeméllyel együtt. Az említett pontról Bizjaki településen át tört előre, ahol egye-sült a 2. század Kemény zászlós által vezetett rohamjárőrével. Azt követően a 781 méter magas Ostri kras felé törtek együtt előre, amelynek gerincén az olaszok hátsó állása futott. Mindkét rohamjárőr átverekedte magát az olasz akadályrendszeren és rövid tűzharc után behatoltak az olasz lövészárokba (Bertalan ismét az elsőként jutott be az ellenséges állásba), amit délután fél 4-re rövid gyalogsági tűzharc után elfoglaltak, két olasz tisztet és 50 katonát ejtettek foglyul, valamint egy géppuskát is zsákmányoltak. Ekkor Bertalan elhatározta, hogy visszavonul a második olasz állásból, mivel elveszítette az összeköttetést mind a saját, mind a német csapatokkal, sötétedni kezdett, továbbá nem volt tisztában a helyzettel, és a hadifoglyokat is őrizni kellett. Bertalan az Ostri kras magaslatról megpillantott egy mintegy 1500 lépés távolságra, Srednje közelében hevesen tüzelő ellenséges tüzércsoportot, amely járőrének feje felett a 929 méter magas Ježa és a 2245 méter magas Krn csúcs irányába, kelet felé tüzelt.

A harc harmadik fázisában Bertalan hadnagy már a beállt sötétség leple alatt, a Pušno melletti 650. számú magaslat irányában tört előre az erdőn keresztül rohamjárőrével, majd elérte az erdő déli szegélyét, miközben sikerült a hézagosan megszállt harmadik olasz álláson észrevétlenül átjutnia. A Pušno felé vezető úton egy tüzérségi löszert és utánpótlást szállító olasz századra bukkant, melyet meglepetésszerűen megtámadott és szétug-rasztott. Közülük 100 olasz katonát ejtett foglyul, akik őrzésére néhány bosnyák harco-sát hátrahagyta. Este hat órakor a tőle mintegy 150 lépés távolságra tüzelő, összesen hat mozsarat magába foglaló olasz nehéztüzérségi csoportot kézigyerekből leadott rövid gyorstűzzel és kézigránátokkal árasztotta el, meglepetésszerű rohammal oldalba kapta és elfoglalta, miközben 12 tisztet (köztük egy őrnagyot) és mintegy 100 tüzért foglyul ejtett. Olasz foglyait összegyűjtötte, majd fegyvereiket elkobozva sorsukra hagyta őket. Annak ellenére, hogy sűrűn adott le fehér rakétajelzést, mutatva az általa elért vonalat, a Santa Lucia és Modrejce közötti úton felállított 38 cm-es osztrák–magyar tarackok gyilkos tüzébe került. Amikor a Pušnotól délre lévő Srednje települést megközelítette, az ellenség heves gyalogsági és géppuskatűzet zúdított rá. Bertalan rájött, hogy zászlóalja már a Srednjében küzdő olaszokkal harcol.

A harc negyedik fázisában, amikor Bertalan kis csapata már a második olasz vonal mögé került, az ellenség hátába intézett váratlan támadást és betört annak állásába, éppen akkor, amikor a 3. bosnyák vadászzászlóalj keleti irányból frontális rohamra indult az olasz védők ellen. A sötétségben lefolyt rövid harc eredményeképpen az alpinikkel teli állás este 6 óra 30-kor a kezébe került. Bertalan hadnagy zászlóalja mintegy 1000 főt ejtett fogságba és sok géppuskát zsákmányolt.

Összefoglalva Bertalan Árpád haditettének lényeges momentumait megállapítható, hogy rohamjárőre élén elsőként hatolt be az első olasz állásba, beavatkozása követke-

tében az első olasz védővonal 631-es és 672-es magaslata már délelőtt 10 óra 30 perckor osztrák–magyar kézre került. Bertalan a második olasz állásba szintén elsőként jutott be, melyet az ő, valamint a 2. század rohamjárőre addig tartott, amíg a 3. bosnyák vadászászlóalj erőteljes előretörése következtében a 871 méter magas Ostri kras délután 3 óra 30-ra a Monarchia katonáinak birtokába került. Bertalan önálló elhatározása eredményeképpen a Pušno melletti olasz nehéztüzérséget sikerült foglyul ejteni. Ezzel a vakmerő és sikeres fegyverténnyel a 200. német gyaloghadosztály számára megkönnyítette a Ježa hegycsúcs elfoglalását, melynek lejtőjét az általa fogságba ejtett tüzérsoport tartotta heves tűz alatt, továbbá elősegítette a saját csapatok számára az elsőből a második olasz főállásba történő benyomulást. A Bertalan által az olasz gyalogság hátába végrehajtott rajtaütés következtében a Srednje községnél húzódó második olasz állás a Monarchia csapatainak kezébe került, ezzel pedig a 7. hegyi dandár az aznapra meghatározott feladatát maradéktalanul végrehajtotta.⁵¹

Bertalan Árpád mint a magyar királyi 4. honvéd gyalogezred főhadnagya 1925. december 28-án nyújtotta be a Mária Terézia Katonai Rend képtalanjának, a rendbe történő felvételére vonatkozó kérelmét.⁵²

Egykori előljárói is méltányolták Bertalan hadnagy hihetetlen haditettét. Bertalan a Rendbe történő kérelme mellé csatolta a 3. bosnyák vadászászlóalj egykori parancsnokának Otto Riedl von Leuenstern vezérőrnagy, (1917-ben őrnagy, később pedig alezredes) Bertalan bátorságát tanúsító igazolását. Riedl kiemelte, hogy 1917. október 24-én Bertalan rohamjárőret a zászlóalj 3. százada felzárkózva követte az előrenyomulás során. Sikere (10 óra 30-kor elérte az olasz főállás drótkadályát, majd azon áthatolva bejutott az ellenséges lövészárokból és felgöngyölítve azt) lehetővé tette az olasz főállás elfoglalását. Bertalan járőrének benyomulása által egy rés keletkezett az olasz védelemben és az ellenség ellenállása alábbhagyott. A zászlóalj többi rohamjárőre és azokat követve annak századai is benyomultak az olasz védővonalba. Az eredmény szinte kizárólag Bertalan bátorságának volt köszönhető. Az olasz első állás bevétele után a 3. bosnyák vadászászlóalj a második ellenséges állás ellen hajtott végre támadást. Riedl őrnagy nem várta be a zászlóalj századainak teljes felzárkózását, hanem a rohamjárőrökkel és két századdal az előrenyomulás azonnali folytatását rendelte el. A hegyes és átszeldelt terepen a zászlóalj lassan haladt előre, viszont sok foglyot ejtett. Bertalan kezdeményezésére a zászlóalj fentebb említett részei betörték a második olasz állásba is. Bertalan járőre élén megtámadta a második olasz állás mögött felállított, Pušno körzetéből a Ježa magaslat előterére szakadatlanul tüzelő olasz tüzérséget is, amelyet 18 órára elnémított és foglyul ejtett, ezáltal a Ježa meghódítása a német csapatok számára lehetségessé vált. A zászlóalj aznap sikerrel megkoronázó fegyverténye is Bertalan nevéhez köthető. A minimális veszteségekkel elért fényes győzelem döntően hozzájárult a császári és királyi 7. hegyi dandár október 24-én elért eredményeihez.⁵³

Moritz Basler őrnagy, a 7. hegyi dandár egykori vezérkari tisztje tanúsítványában azt emelte ki, hogy Bertalan közvetlen saját tüzérségi támogatás nélkül érte el sikereit.⁵⁴

⁵¹ KA MMThO Fasc. IV. B 346.

⁵² Uo.

⁵³ KA MMThO Fasc. IV. 346/4.

⁵⁴ KA MMThO Fasc. B 346/9.

Adolf Zimmer vezérőrnagy (1917-ben őrnagy, majd alezredes és az 1. közös gyaloghadosztály vezérkari főnöke) kiemelte, hogy a 7. hegyi dandár október 24-i sikere tulajdonképpen Bertalannak köszönhető, melynek döntő momentuma az volt, amikor embereivel Srednjénél az olaszok hátába került és megtámadta őket.⁵⁵

Karl Scotti altábornagy, az osztrák–magyar XV. hadtest parancsnoka kihangsúlyozta, hogy Bertalan nagy jelentőségű haditettek egész sorozatát vitte véghez, s teljesítményével jelentősen hozzájárult a császári és királyi 1. gyaloghadosztály sikeréhez.⁵⁶

Fegyvertársai is igazolták Bertalan Árpád hősie fegyvertényének kiemelkedő fontosságát. Letocha Ferenc – akit tartalékos főhadnagyként és zászlóalj gázvédő tisztként az offenzíva idejére közvetlenül a 3. vadászzászlóalj parancsnoka mellé osztottak be – kihangsúlyozta: Bertalan fegyvertényével megtörte az első olasz védelmi vonal ellenállását, és lehetőséget adott az 5. és 86. közös gyalogezred két zászlóaljnak, hogy elfoglalják az első olasz állást. Bertalan délutánra benyomult a második olasz vonalba is, ahol sok foglyot ejtett és nagy mennyiségű hadianyagot zsákmányolt. Váratlan rajtaütéssel a Pušno melletti állásból tüzelő olasz nehéztüzérséget tisztjeivel együtt elfogta. Vakmerő fegyvertényével lehetővé tette, hogy a németek a Ježa csúcsot elfoglalják.⁵⁷

Bernhard Mendel tartalékos hadnagy (1917-ben zászlós), a 3. vadászzászlóalj 1. százada rohamjárőrnek parancsnoka közvetlenül Bertalan járőre után nyomult előre. Megerősítette, hogy Bertalan délelőtt fél 11-kor pisztollyal a kezében elsőként behatolt az olasz állásba, majd pár száz olasz katonát foglyul ejtve rést ütött az olasz védelmen. Tettével lehetővé tette Mendel járőre és az 5. gyalogezred II. zászlóalja számára, hogy bevegye az első olasz állást. Mendel szerint a további előrenyomulás és az ellenséges második főállás elfoglalása is neki volt köszönhető. A 3. bosnyák vadászzászlóalj legjelentősebb aznapi teljesítménye – vagyis a Krn és a Ježa csúcsot tűz alatt tartó pušnoi nehéz üteg elfoglalása – szintén Bertalan számlájára volt írható.⁵⁸

Weber Sándor magyar királyi vezérőrnagy (1917-ben alezredesként a 7. hegyi dandár 5/II. és a 86/III. zászlóaljból álló első támadócsoportjának a parancsnoka) azt emelte ki igazolásában, hogy Bertalan hadnagy a Varda vrh-től északra található 631-es magaslat elfoglalásával jelentősen megkönnyítette Weber csoportjának helyzetét a Varda vrh magaslat elleni rohama és annak elfoglalása során.⁵⁹

A német párhuzam: Erwin Rommel fegyverténye a Kolovraton

Bertalan Árpád fegyvertényét párhuzamba állíthatjuk a szövetséges németekével. Az áttörési hadművelet első napjaiban személyes bátorságukkal több fiatal német tiszt is kitért. Közülük a legismertebb Erwin Rommel főhadnagy – a későbbi “sivatagi róka” és második világháborús tábornagy – vált, aki Bertalan Árpádhoz és rohamjárőréhez viszonylagos közelségben, az Alpesi Hadtest kötelékébe tartozó, ezrederejű württembergi hegyi zászlóalj (a három közül az egyik) harccsoportját irányította.

⁵⁵ KA MMThO Fasc. B 346/10.

⁵⁶ KA MMThO Fasc. B 346/11.

⁵⁷ KA MMThO Fasc. IV. 346/5.

⁵⁸ KA MMThO Fasc. IV B 346/6.

⁵⁹ KA MMThO Fasc. B 346/12.

A Kolovrat hegygerinc sarokpontját képezte az olaszok által jól kiépített 1114-es Hevnik magaslat. Onnan délkeleti irányba húzódtak a további olasz erődítmények, a 929 méter magas Ježa, attól északnyugatra pedig egy sor magaslat az 1641 méteres Monte Matajurig, amely az Isonzó völgyét uralta Karfreitnél.⁶⁰

1917. október 24-én Rommel harccsoportja hegymenetben haladva elfoglalta az 1114-es Hevnik magaslatot. Másnap délelőtt 9 óra 15 perckor Rommel csapata meglepetésszerű támadással a Kolovrat állás egy 800 méter széles szakaszát vette birtokba, az 1192-es magaslattól keleti irányban. Ezzel széles rést ütött az olaszok fő védelmi állásán. Rommel azt követően az 1243 méter magas Kuk támpontot vette be, majd Luico ellen hajtott végre támadást, végül Jevšček községet foglalta el. Az 1077 méter magas Monte Cragonza meghódítására október 26-án reggel 7 órakor került sor. Rommel csapata élén aznap gyors egymásutánban elfoglalta a Jevšček-től északra található 1192-es magaslatot, az 1356 méter magas Mrzli vrh csúcsot, majd 11 óra 40-kor (52 órával az offenzíva kezdete után) a Monte Matajurt.⁶¹ A Kolovrat hegyhát szövetségesek általi elfoglalása az egész olasz ellenállás végét jelentette a térségben, amely bevezette az olaszok feltartóztathatatlan üldözését egészen a Piave folyóig.

Rommel három nap alatt mintegy 20 km mélységben hatolt be az ellenséges területre, összesen 170 tisztet, és 8225 olasz katonát ejtett foglyul, továbbá 28 nehéz és 52 könnyű löveget zsákmányolt. Rommel csapatának saját vesztesége csupán 6 halott és 30 sebesült volt.⁶²

Erwin Rommel a Monte Matajur elfoglalásáért 1917. decemberében a „Pour-le mérite” legrangosabb német kitüntetését kapta.⁶³ Későbbi karrierjét és hírnevét többek között ezzel a hadítettel alapozta meg.

Összegzés

Kijelenthetjük, hogy Bertalan Árpád életútja és katonai pályafutása, valamint első világháború alatti tevékenysége korábban alig került a magyarországi kutatások középpontjába. Tanulmányommal többek között ezt a hiányt kívánom pótolni.

A caporettoi áttörés első napján, 1917. október 24-én hadnagyként végrehajtott fegyverténye jelentőségét tekintve kiemelkedett a többi, a hadművelet során mások által véghezvitt hadítettek közül. Mindössze tizenöt fős rohamjárőre élén zászlóalja előtt haladva, vakmerő rohammal három olasz védelmi vonalat tört át és részben fel is göngyölített. Mintegy ezer olasz foglyot ejtett, jelentős mennyiségű hadianyagot (6 nehézmozsarat, 11 géppuskát, két aknavetőt, egy fényszórót), továbbá egy hadikórházat zsákmányolt előretörése során, amellyel jelentősen megkönnyítette a 3. bosnyák tábori vadászzászlóalj betörését az ellenség két védőállásába, továbbá nagymértékben hozzájárult a császári és királyi 7. hegyi dandár az offenzíva első napján elért harci sikeréhez. Hadítottával lényegében hadműveleti sikerhez segítette csapattestét.⁶⁴

⁶⁰ *Kaltenegger* 1995. 212–213. o.

⁶¹ *Rommel* 1995. 187–254. o.

⁶² *Kaltenegger* 1995. 21–214. o.

⁶³ *Lichem* 1975. 13. o.

⁶⁴ HL Tgy. 2880. Szokolay Tamás huszárszázados: Bertalan Árpád jellemzése, mint ember és parancsnok. 3–5. o.

Tetteért Tiszti Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki, majd tíz évvel később, 1927. október 25-én odaitélték számára az egykori Monarchia legrangosabb katonai kitüntetése, a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjét.⁶⁵ Bertalan Árpád volt a legfiatalabb és a legalacsonyabb rangú tisztek egyike,⁶⁶ aki első világháborús fegyvertényéért viselhette ezt a rendjelet.⁶⁷ (Horthy Miklós kormányzó a Rend lovagkeresztjének viselését 1927. december 9-én engedélyezte számára.)

Bertalan Árpád a Nagy Háború során szerzett harctéri tapasztalatait későbbi katonatiszti pályafutása során is jól hasznosította, kezdeményezőképességét, bátorságát a két világegés közötti magyar királyi Honvédségben szolgálva is bizonyította. A fiatalabb honvédtiszti generációnak példaképpel szolgált, tragikus és korai hősi halála után pedig szinte legendává vált.

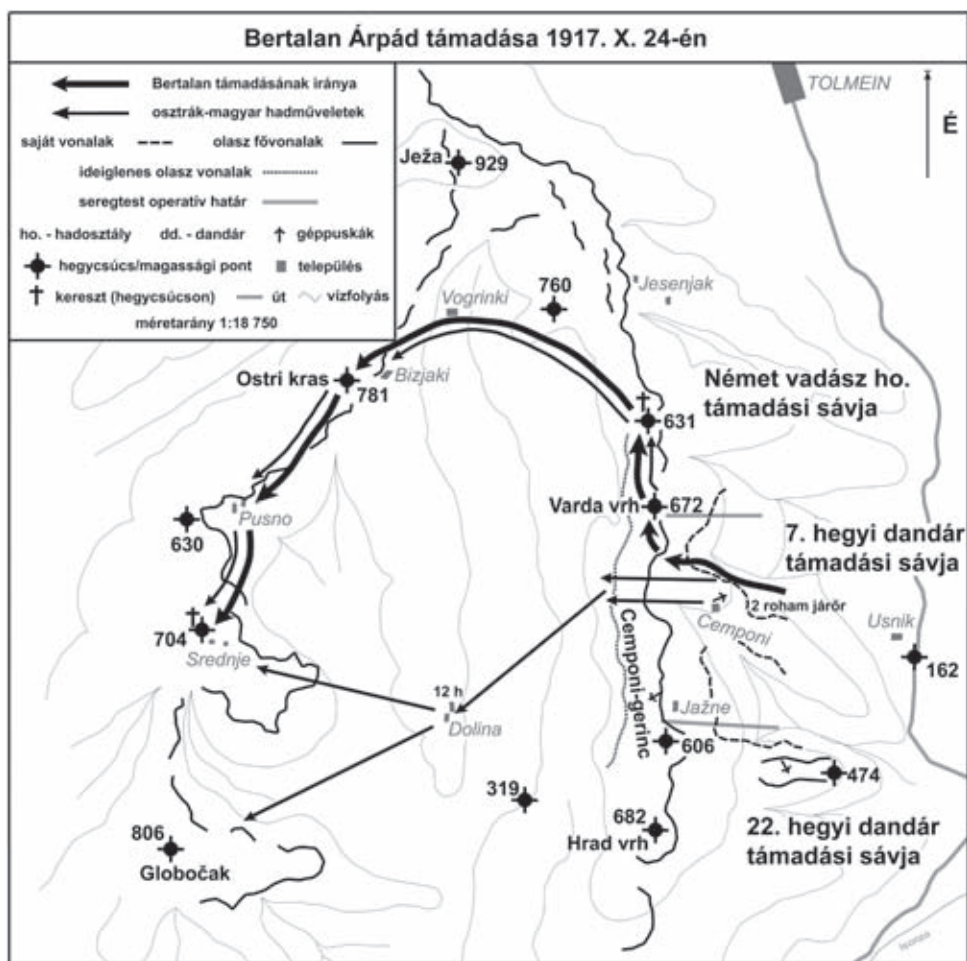

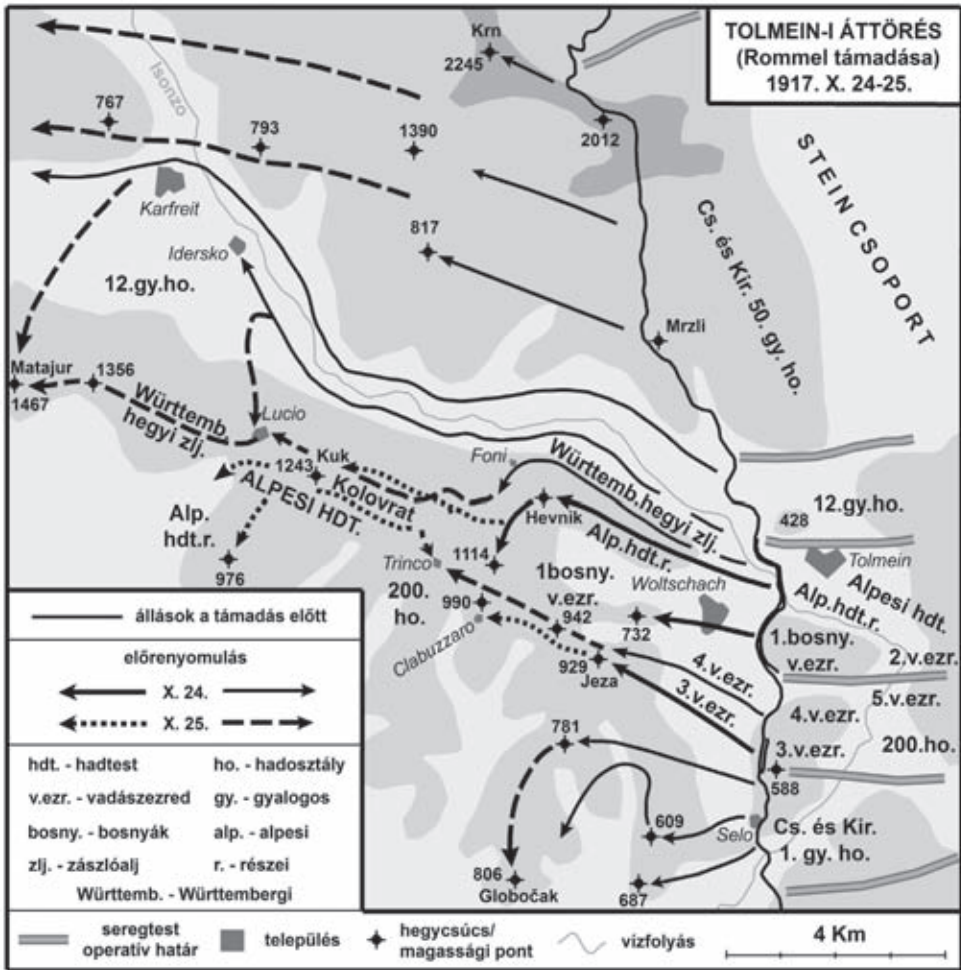
Bertalan Árpád

⁶⁵ KA MMThO Fasc. IV B 346/21.

⁶⁶ A Nagy Háború során véghezvitt érdemeiért a Rend lovagkeresztjét birtoklók közül még Laczhegyi Zoltán hadnagy, báró Cumin Artur tartalékos hadnagy, Poppr Emil tartalékos hadnagy, dr. Viktor Oberguggenberger tartalékos hadnagy, Peter Schneider tartalékos hadnagy viselt Bertalannal azonos rangot fegyverténye idején. Vö. *Felszeghy* 1944. 252–260. o.

⁶⁷ *Honvédségi Közlöny*, 1928. január 1. 1. o.

BIBLIOGRÁFIA

Balla 2003.

Balla Tibor: Az isonzói csaták. (1915. június 23. – 1917. szeptember 13.) In: Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái. Szerk. Hermann Róbert. Budapest, 2003.

Balla 2010.

Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornagyok. Budapest, 2010.

Doromby – Reé 1936.

A magyar gyalogság. A magyar gyalogos katona története. Szerk. Doromby József – Reé László. Budapest, 1936.

- Felberbauer* 2007. *Felberbauer, Franz*: Die 12. Isonzoschlacht: Der Operationsplan und seine Durchführung. Waffentreue. Die 12 Isonzoschlacht 1917. Hg. *Rauchensteiner, Manfred*. Wien, 2007.
- Felszeghy* 1944. Rendjelek és kitüntetések történelmünkben. Szerk. vitéz *Felszeghy Ferenc* – vitéz *Rátvay Imre* – nemes *Petrichevich György* – sédeni dr. *Ambrózy György*. Budapest, 1944.
- Galántai* 2001. *Galántai József*: Magyarország az első világháborúban. Budapest, 2001.
- Gáll* 2013. *Gáll Gábor*: Emlékezés a 115 éve született vitéz Bertalan Árpád őrnagyra, posztumusz alezredesre, a magyar katonai ejtőernyőzés megteremtőjére. *Katonaiújság*, IV. (2013) 5. sz. 20–23. o.
- Hajdu – Pollmann* 2014. *Hajdu Tibor – Pollmann Ferenc*: A régi Magyarország utolsó háborúja 1914–1918. Budapest, 2014.
- Hofmann – Hubka* 1943. *Hoffmann, Oskar von – Hubka, Gustav von*: Der Militär Maria Theresien Orden. Diem Auszeichnungen im Weltkrieg 1914–1918. Wien, 1943.
- Kaltenegger* 1995. *Kaltenegger, Roland*: Das Deutsche Alpenkorps im Ersten Weltkrieg. Von den Dolomiten nach Verdun. Von den Karpaten zum Isonzo. Graz–Stuttgart, 1995.
- Lichem* 1975. *Lichem, Heinz von*: Rommel 1917. Der 'Wüstenfuchs' als Gebirgssoldat. Hornung Verlag. München, 1975.
- Makai – Héri* 2002. *Makai Ágnes – Héri Vera*: Kereszt, érem, csillag. Kitüntetések a magyar történelemben. Budapest, 2002.
- Makai – Sallay* 2005. *Makai Ágnes – Sallay Gergely Pál*: A Mária Terézia Katonai Rend történetének utolsó fejezete. *Hadtörténelmi Közlemények*, 118. (2005) 4. sz. 1051–1117. o.
- ÖULK VI. *Glaise-Horstenau, Edmund* (unter der Leitung von): Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918. VI. Bd. Das Kriegsjahr 1917. Wien, 1936.
- Rauchensteiner* 2013. *Rauchensteiner, Manfred*: Der Erste Weltkrieg und das Ende der Habsburgermonarchie 1914–1918. Wien–Köln–Weimar, 2013.
- Reszegi* 2013. *Reszegi Zolt*: Légi huszárok. Az ejtőernyős csapatnem kialakulása és harcai 1938 és 1945 között. Budapest–Pápa, 2013.
- Rommel* 1995. *Rommel, Erwin Oberstleutnant*: Infanterie greift an. Erlebnis und Erfahrung. Salzburg, 1995.
- Schachinger* 1994. *Schachinger, Werner*: Die Bosniaken kommen! Elitetruppe in der k.u.k. Armee 1879–1918. Graz–Stuttgart, 1994.²
- Szabó* 1980. *Szabó László*: Doberdo, Isonzo, Tirol. Budapest, 1980.
- Wagner* 1981. *Wagner, Anton*: Der Erste Weltkrieg. Ein Blick zurück. Wien, 1981.

Tibor Balla

SECOND-LIEUTENANT ÁRPÁD BERTALAN, A HUNGARIAN HERO
OF THE CAPORETTO BREAKTHROUGH

Abstract

After giving a summary of the events of the Battle of Caporetto and appraising the significance of the operation, the author presents the background of the awarding of the Military Order of Maria Theresa in World War I.

Balla acquaints readers with Árpád Bertalan's military career, and follows the fighting of the Bosnian-Herzegovinian Third Feldjäger Battalion, Bertalan's unit, on the first day of the Caporetto Breakthrough. The paper gives a detailed account and analysis of Second-Lieutenant Árpád Bertalan's actions on the first day of the offensive in which he broke through three Italian posts, took one thousand prisoners and seized six heavy mortars. His deeds were awarded with the Knights' Cross of the Military Order of Maria Theresa in 1927. The author speaks about a German parallel as well when presenting the feat of Lieutenant Erwin Rommel (marshal of World War II) at Kolovrat, for which he earned himself the prestigious German decoration "Pour le Mérite" at the end of 1917.

At the end of the paper the author states that the significance of Árpád Bertalan's feat excelled from those of others during the operation, and his actions forwarded the success of his troops.

Tibor Balla

DER UNGARISCHE HELD DER SCHLACHT VON KARFEIT,
LEUTNANT ÁRPÁD BERTALAN

Resümee

Der Verfasser fasst zunächst die Ereignisse der Schlacht von Karfeit zusammen und hebt die Bedeutung der Kriegsoperation hervor. Im Anschluss daran stellt er die Dekorierungen des Militär-Maria-Theresien-Ordens im Ersten Weltkrieg vor.

Balla präsentiert den Lesern die Militärlaufbahn von Árpád Bertalan, und verfolgt die Kämpfe des 3. bosnisch-herzegowinischen Jägerbataillons, des Verbandes von Bertalan, am ersten Tag der Schlacht von Karfeit, bis zum Schluss.

Er gibt einen detaillierten Überblick und eine Analyse über die Kriegstat von Leutnant Árpád Bertalan am ersten Tag der Offensive, die im Jahr 1927 mit dem Ritterkreuz des Militär-Maria-Theresien-Ordens ausgezeichnet wurde. Als Ergebnis dieser Tat durchbrach er drei italienische Stellungen, nahm 1000 Kriegsgefangene und erbeutete 6 schwere Mörser. Er kommt auch auf die deutsche Parallele zu sprechen: Der Einbruch von Oberleutnant Erwin Rommel (Generalfeldmarschall im Zweiten Weltkrieg) in die Kolovrat-Stellung, mit dem er sich Ende 1917 die ranghöchste deutsche Auszeichnung, den Orden „Pour le Mérite“ verdient hatte. Der Verfasser stellt am Ende der Studie zusammenfassend fest, dass die Kriegstat von Árpád Bertalan hinsichtlich ihrer Bedeutung aus den Taten anderer während der Kriegsoperation hervorstach und er damit seinen Truppenkörper im Grunde zum Erfolg der Kriegsoperation verhalf.

Tibor Balla

LE SOUS-LIEUTENANT ÁRPÁD BERTALAN, HÉROS HONGROIS
DE LA PERCÉE DE CAPORETTO

Résumé

L'auteur résume d'abord l'histoire événementielle de la percée de Caporetto en insistant sur l'importance de l'opération, puis il présente le contexte des attributions de l'Ordre militaire de Marie-Thérèse durant la Première Guerre mondiale.

Balla présente aux lecteurs la carrière militaire d'Árpád Bertalan et les combats du 3ème bataillon de chasseurs de Bosnie-Herzégovine, unité à laquelle appartenait Bertalan, le premier jour de la percée de Caporetto. Il présente et analyse en détail le fait d'armes du sous-lieutenant Árpád Bertalan qui lui a permis, le premier jour de l'offensive, de percer trois positions italiennes, de faire 1000 prisonniers et de prendre 6 mortiers lourds. Pour son exploit, Bertalan a reçu la Croix de chevalier de l'Ordre militaire de Marie-Thérèse. L'auteur évoque également le parallèle allemand : le fait d'armes du lieutenant Erwin Rommel (maréchal dans la Seconde Guerre mondiale) à Kolovrat pour lequel il lui a été décerné la plus haute distinction allemande « Pour le Mérite » à la fin de 1917.

Enfin, l'auteur conclut que parmi les faits d'armes réalisés lors de l'opération, celui d'Árpád Bertalan se distingue par son importance, car il a permis à son corps de réussir l'opération.

Тибор Балла

ВЕНГЕРСКИЙ ГЕРОЙ ПРОРЫВА У КАПОРЕТТО: ЛЕЙТЕНАНТ БЕРТАЛАН АРПАД

Резюме

Автор сперва суммирует историю событий прорыва у Капоретто и оценивает значимость военной операции, затем представляет задний план, награждений Военного ордена им. Марии Терезии в Первой Мировой Войне.

Балла знакомит читателя с военной карьерой Арпад Берталан, прослеживает до конца бои 3-его боснийско-герцеговинского егерского батальона, подразделения Берталан в первый день боя прорыва у Капоретто.

Подробно знакомит и анализирует ратный подвиг лейтенанта Арпад Берталан, который он совершил в первый день наступления и за который он был награжден в 1927-ом году Рыцарским Крестом Военного ордена имени Марии Терезии, в результате которого были прорваны три итальянских позиций, захвачены 1000 военнопленных, шесть крупнокалиберных мортира. Касается и немецкого сравнения: ратного подвига старшего лейтенанта Эрвин Роммель (маршала во Второй Мировой Войне) у Коловрата, за который он был награжден самой престижной наградой Германии «За Заслуги» Pour le Mérite в конце 1917 года.

В конце статьи автор резюмируя утверждает, что боевой подвиг Арпад Берталан по своему значению выделяется среди подвигов других совершенных в ходе военных операций, тем самым способствовал военному успеху подразделения. Sallay Gergely Pál